

Lo Roman de Renart: ua aventura literària

Si consideram qu'estó redigit en *romanç*, qu'ei a diser en lenga romanica – o vulgara –, lo *Roman de Renart* b'ei un roman au sens medievau deu mot. Mes, comparada a d'autres romans medievaus, l'òbra qu'ei pro originau. La soa redaccion, qui s'estira sus 70 ans ça o la (de cap a 1175-1250), qu'ei lo hèit de mantuns autors, per la màger part anonimes, contemporanèus de dus grans reis, Felip Auguste (1180-1223) e Sent Loís (1226-1270).

Mentre qui la màger part deus romans escriuts a la medisha tempora e contan de faççon seguida, en vèrs, las aventuras d'eròis antics o arturians, lo *Roman de Renart* que se'n destria per la mestior e per ua narracion drin descosuda: qu'ei ua «epopèia animalèra» qui met en scèna la pelega shens fin enter Renart la vop, incarnacion de l'enganaire universau, e un lop pegòt, Isengrin, en ua seguida de racontes independents de longor variabla, qui los contaies eths medishs aperèn *brancas*.

En partir d'ua soca iniciu hornida per Pierre de Saint-Cloud, qui escrivó las purmèras aventuras de Renart, los diferents autors ne deishèn pas d'imaginar navèths episòdis qui fenín per constituir un ensemble abondós de benalèjas de cent mila vèrs haut o baish. La rusa, la de Renart mei que mei, qu'ei tostemp lo motor deu recit, que venga deu desir de's venjar o de la hami de las bèstias.

Aquera ficcion animau que repausa suu procediment de la personificacion: las bèstias que pensan, que parlan, qu'an familha, ostau, quauques uns qu'an ua plaça a la cort deu rei Nòble lo lion. Mes l'umanizacion n'ei pas completa, l'antropomorfisme n'ei pas definitiu ni constant: un còp Maupertús qu'ei ua simpla tuta, un còp qu'ei un hòrt castèth dab varats e tors màgers; un còp Renart que'n va com ua vop, que s'aplateish, qu'estira lo còth, un còp qu'esperoa lo son chivau, mes aquesta montura que desapareish en lo raconte tanlèu apareguda.

Destinats sustot a un public popular, aqueths contes que mobilizan tots los ressòrts deu comic, deus mei grossèrs (insultas, patacs) aus mei fins. Los autors que's diverteishen a escarnir las cançons de gèsta e los romans cortés en ua imitacion borlesca – mes tanben la Genèsi dens las *Enfanças de Renart*, branca tardiva qui conta la creacion deus animaus – e que hèn la satira deu poder, deu clergat o de cèrtas practicas sociaus.

Tot qu'indica que los contaies èran clèrgues cultivats qui coneishèvan per exemple las fablas anticas d'Esòp e de Fèdre e tèxtes latins mei recents com l'*Ysengrimus*. Aquera òbra compausada en vèrs en 1148-1149, qui met dejà en scèna animaus individualizats peus noms (Ysengrimus lo lop, Reinardus la vop o Bruno l'Ors), que neurí ueit *brancas* deu tèxte francés.

La drolleria e la sabor d'aqueths contes qu'explican lo succès rapide de Renart. Hèra lèu, las allusions literàrias que's multiplican en lo maine francés mes tanben en dehòra. En tèrras d'òc, qu'apareishen dens la poesia deus trobadors a la fin deu sègle XII^{au}. Las comparasons e las metafòras qui trobam dens Dalfin d'Alvèrnha, Isnart d'Entrevenas, Pèire Cardenal, Pèire de Bossinhac, tà non pas mentàver qu'eths, que hèn véder que las hèitas deu lop e de la vop que i èran conegudas.

Si Renart e i apareish lo mei sovent com lo mèste de la rusa e l'incarnacion de la malessa, qu'arriba totun que la soa personalitat sia con·honuda dab la de la soa victima preferida: lo lop, qui ei pegòt dens lo tèxte francés, qu'ei presentat a còps com lo mei rusat deus dus quan mentaven la vop per la soa perissa rossa.

Tanben, cèrtas referéncias mei desenvolopadas qu'evòcan episòdis qui ne trobam pas dens lo *Roman*. Que's pòt que los trobadors ajan conegut l'epopèia animalèra per d'autes camins que lo tèxte francés: un Pèire de Bossinhac, per exemple, que sembla aver mesclat ua tradicion latina e ua tradicion populara vienguda deu nòrd. Matfre Ermengaud que coneishèva precisament lo jutjament de Renart: dens lo *Breviari d'amor*, que bremba

qu'ua penitència ne vau pas arren si ne s'acompanha pas d'ua pendida sincèra; qu'ei, ce ditz, *la penedensa del Raynard* (v. 15 721).

Lo succès deu *Roman de Renart* qu'estó tau que, dejà au sègle XIII^{au}, lo nom de l'eròi que remplacè au nòrd com au sud lo nom comun de l'animau eretat deu latin *vulpilem*. En tèrras d'oïl, lo mot *goupil* que deishè la plaça a *renard*; en tèrras d'òc, lo remplaçament de *volp* per *rainart* qu'estó autan rapide, mes mensh generalizat. Lo gascon *vop* e l'alpenc *vorp* que son fòrmas actuaus de l'ancian *volp*.

De mei, lo *Roman de Renart* qu'estó hèra de d'òra transpausat en d'autas lengas que lo francés. En 1180, l'Alsacian Henrich der Glichezäre qu'adaptè en alemand las purmèras *brancas* entà'n har un raconte coerent, *Reinbart Fuchs*. Peu torn de 1260, un nomat Willem que compausè ua adaptacion versificada en neerlandés, *Van den Vos Reynarde*, qui Goethe utilizè en 1794 entau son *Reineke Fuchs*. Que s'i ajustan au sègle XIII^{au} ua adaptacion franco-italiana, *Rainardo e Lesengrino*, e un poèma anglés, *Of the Vox and of the Wolf*. Aquò n'ei pas qu'un apercebut de totas las arreviradas hèitas ancianament.

Enfin, a mesura qui los contaïres francés hornín de navèras *brancas*, lo personatge de Renart, meilèu simpatic e espirituaus dens los racontes mei ancians, qu'estó chic a chic percebut com lo simbòl deu mau e de la perfidia mei diabolica. Qu'ei aquesta figura de Renart, negativa per entièr, qui mantuas òbras medievaus metón en scèna.

Rutebeuf, a la fin deu sègle XIII^{au}, que hè de Renart l'incarnacion de l'ipocrisia deus ordis mendicants dens *Renart lo bestourné*; l'autor deu *Couronnement de Renart* que conta quin s'empara deu trône de Nòble lo lion; Jacquemart Gielée que'n hè ua vop demoniaca en los 8 000 vèrs deu son *Renart le Nouvel*.

Au sègle XIV^{au}, l'autor anonime de *Renart le Contrefait* que pren la masca de Renart entà criticar violent la societat deu son temps en mei de 30 000 vèrs. Urosament, Renart que demora tanben ua figura plasenta: La Fontaine, qui s'inspira de las fablas anticas, que'u hè avienent dens

Lo *Renard et le Corbeau*; Walt Disney que'n hè l'eròi aimable de *Robin Hood*. En 1959, Goscinny e Uderzo que pensavan a l'adaptar en BD abans de's lançar dens *Astérix*. Mei recentament, Isengrin e Renart qu'an inspirat a Alain Ayroles e Jean-Luc Masbou los personatges principaus de la benda d'imatges *De cape et de crocs*, Don Lope Villalobos y Sangrin e Armand Raynal de Maupertuis.

Tèxte d'Hélène Biu, mèste de conferéncias
en linguistica medievau e filologia romanica
de l'UFR de lenga francesa, Sorbonne Universitat
(revirada de Felip Biu)